

Gerhard Meier Johann Jacob Bechler

**Horarum Philologicarum In Amen Impensarum, Praeside M. Gerhardo Meiero,
Facult. Phil. Adiuncto, Rationem Reddet Auctor-Respondens Johann. Jacob.
Bechler, Nordlinga-Sv. Die Ultimo Anni MDCLXXXVII. In Auditorio Maiori**

Wittebergae: Schrödterus, 1687

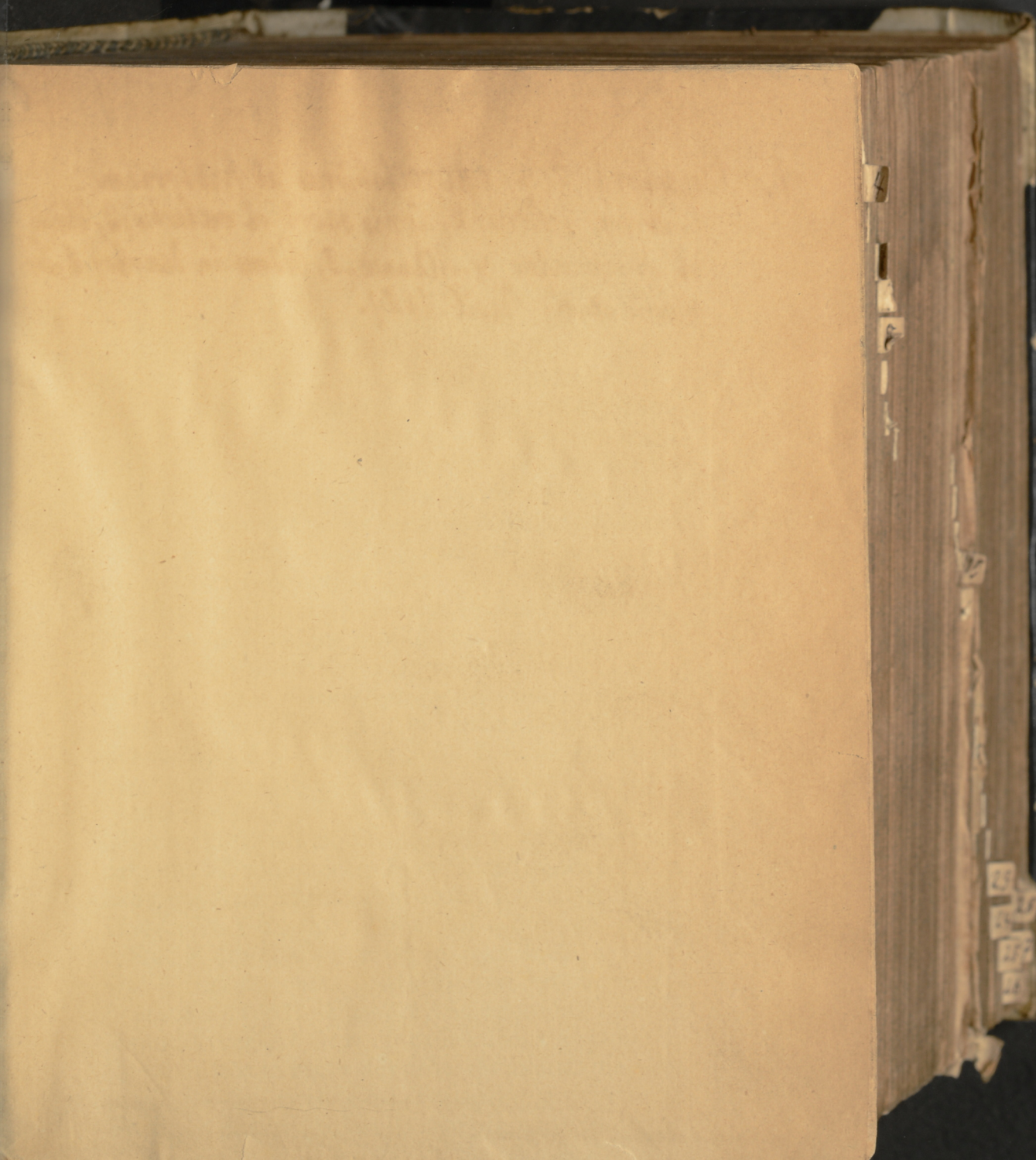
<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn788774859>

Druck Freier Zugang

Fa - 1092 (114)

1. Buxtorf, Joh., exercitationes ad historiam:
1. Arcae foederis; 2, ignis sacri et coelestis; 3, Urim
et Thummim. 4. Mannae. 5, Petrae in deserto; 6, Ser-
pentis aenei. Basil. 1659.

HORARUM
PHILOLOGICARUM
IN
AMEN

IMPENSARUM,

PRÆSIDE

M. GERHARDO MEJERO,

FACULT. PHIL. ADJUNCTO,

RATIONEM REDDET

AUCTOR - RESPONDENS

JOHANN. JACOB. BECHLER,

NORDLINGA - SV.

DIE ULTIMO

ANNI M DC LXXXVII.

IN AUDITORIO MAJORI.

WITTEBERGÆ,

Literis CHRISTIANI SCHRÖDTERI, Acad. Typ.

24

257

26

THEOLOGICUM

ANNALES

1775

M. GILIBERTO MENDO

R.

[Small white label]

כַּלְהֵי אִמּוֹן

TH. I.

Quis est, qui citra dolorem justam-
 que indignationem, quam neglecta olim
 atque despecta Christianorum nomen
 professis lingua Hebræa fuerit, memoriâ
 repetat? Asseverare ausim, hanc majori
 ferè, atque Israelitis manna, cœlestis ille
 itidem cibus, fastidio fuisse. Quid ergò hinc potuit, quam
 crassissima ignorantia, sperari aliud? Non commemorabo
 Patrum antiquissimorum lapsus, qui hanc in partem pec-
 caverunt excusatiùs: nec nugas D. Hieronymi, *nostrorum
 omnium apud antiquos literis Hebraicis eruditissimi, V. Nic.
 Fulleri Misc. S. Lib. l. c. II. p. 25.* quas *Zeph. III, 18.* inprimis
 propinat, exagitare constitui; *V. Cel. Th. Bang. Cal. Orientis
 Exerc. III. p. 211.* Probè memor, quod maxima etiam cœli
 luminaria deliquium nonnunquam perpeti soleant. Ve-
 rum enim verò proximis retrò seculis, cum facilius multò
 literaturæ Hebræicæ daretur copia, tanto eandem apud ple-
 rosque in odio fuisse, ut ipso Claudio Espensæo teste *in I.
 Tim. III.* Gracè nosse suspectum, Hebræicè verò propè hæ-
 reticum esset, id est, quod conqveror atque incuso, *Conf.
 Hotting. Exerc. Anti-Morin. Præf. p. 2. c.* Sed demirari desino,
 postquam sedulò, nec authenticam Vulgatæ Interpretationis
 stabiliri commodiùs, nec aliud ignorantia, erroribus ac de-
 litiis firmum tutumq; parari patrocinium potuisse, mecum
 reputo.

A 2

II.

24
 257
 26

II.

Enimverò dimovit per Dei gratiam has immanis adeo atque intoleranda barbariei nebulas Phosphorus Reformationis Evangelicæ auspiciatissimus, selecto Christianorum cœtui minus caliginosa impertitus tempora, remotoque modio lucernam pedibus, & lumen semitis restituens, nec non oculos caligine hactenus circumfusorum, ut rivulis neglectis in limpidissimos Israelis fontes defigerentur, collustrans. Non potuit sanè non & aures Monachorum aliorumq; ferire & animum percellere vox Megalandri Lutheri attentione omni dignissima: *Dabit operam, qui aliquando docebitis religionem, ut hanc (Hebræam) linguam discatis, si non pecora campi & indoctum vulgus haberi vultis. In Enarrat. Psal. XLV. Hujus judicio non tantum, teste B. Calovio, Is. grad. Theol. Dedic. p. 17. omnes piè eruditi subscribunt, sed B. Franzius insuper: de Interpretatione Scripture p. 56. eum qui secius fecerit occasionibusq; adolescentie & Academicæ vitæ abusus fuerit, nec fundamenta intima fontium, comparare sategerit, divinam vindictam experturum, graviter pronuntiat.*

III.

Tantum nihilosciùs abest, ut Phosphorum ultrò sibi præluentem sequantur omnes, constanter hanc sibi linguam addiscendam rati, ut audacter potius pleriqve eandem aggrediantur, à primo vix, quod dicitur, limine salutaram vicissim deserturi. Conqueri audias B. D. Æg. Gutbir: *Præf. N. T. Syr. p. 3. esse, qui vanissimorum hominum commentis bonas bonas consecrare malint, quàm salutaria Dei eloquia, & sacre veritatis fontes rimari. Esse præterea, qui Hebræam linguam sordidistantum & malè olentibus Judæorum cavernis includendam arbitrentur. Hoc verò illis comparaverim, qui vina vetustatem ferentia adeoque*

28760

241
29. nulla cogente necessitate relinquunt a-
liis, suo interim palato novis atq; a superioribus deservientes.

I V.

Nonne ingens piaculum est, aliquos duodecennales pue-
ros, imò vinguiculas in aulis quorundam Magnatum, &
Dominos & Dominas Illustris Hebræa perfectissime & sine
omni titubatione legere & sufficienter interpretari, V. Fran-
zsius l. 1. Pref. p. 33. ad Theologiam verò animum qui appli-
carunt, τὰ λόγια τῶ ἱεῶν sæpius ne perlegisse quidem. In re-
borem aut nunc aut olim hosce dabunt puella juxta ac o-
pifices, verba ex suggestu dicentium, non secus ac Berœen-
ses, sed ad ipsum Codicem Hebræum, examinantes. De qui-
bus Jac. Alting. Pref. Heptadum Lit. G. 2. a.

V.

Pergant autem hujusmodi suo indulgere genio, erit,
quando versionum præsidio, de quo tantoperè gloriantur,
se nudatos esse penitus deprehendent. Quàm insigniter,
oblecro, hallucinabuntur vocem Zébhoth Ps. XXIV, 10. & c.
vel Zemach Zacb. III, 8. interpretaturi? Taceo innumera,
quib; perditos Hebræa negligentium conatq; ipsæ vindicant
Versiones. Fac id mihi esse persuasum, quod unq; atq;ve item
alter, nomen Jesu atq;ve Immanuelis nostri, nec non Golga-
thæ & c. etymon quod habeat, ex additâ interpretatione pos-
sit assequi: De reliquis quid futurum censebimus? sensum
sententiæq;ve robur exige, & vel Pythagoræos exsuperare
silentio animadvertes, vel miseram tandem ex ipsis oratio-
nem exsculpes, quâ etymologiam, quam ab aliis nimium
imbiberunt creduli, sibi vicissim accredi morosè postulent.

VI.

Nihil sanè magis quotidianum, tritumq;ve magis est,
quàm, Christo ita postulante, preces vocabulo Amen fi-
nire indies & obignare. Equidem Pontificios inter, quæ

A 3

Flacii

241
257
26

Flacii verba sunt, *Gloss. comp. in 1. Cor. XIV. 16. p. 807. nec mercenarius famulus locum totius Ecclesie supplens, nec sacrificus intelligunt, quid garriant, aut quid sola vocula Amen significet.* Sed ex Nostratibus solam Lutheri Catechesin edoctis tam hebes mihi habebitur nemo, qui Amen sibi quid velit, ignarus, inani toties voce sonuerit. Nihilominus liquidò dejerare liceat, quare istâ non aliâ verò notione Amen gaudeat, plerosque ab Hebræâ lingvâ parùm instructos latere. Hoc igitur argumentum est, quod ingenii vires periclitaturo, præ cæteris, ut exponerem, arripit. Constiterit mihi otii laborisque fructus, modo hujus vocabuli sensum atque usum accuratè delineasse contingat. Concisæ interim brevitatis voluptate, quicquid elegantiarum defuerit, compensatum iri recipio.

VII.

Circumspectis verò rebus omnibus rationibusque subductis, in hoc maximoperè mihi enitendum esse intelligo, ne, si methodi studiosior an detur Amen? prolixius fuero executus, justam reprehensionem atque censuram, incurrisse videar. Res uno omnium consensu munita, est, Veteris non minùs quam N. Instrumenti paginas identidem hoc vocabulum exhibere. Si rectè posuerunt calculus Concordantiarum autores, Hebraicis exaratum literis tricies, in versibus verò N. Testamenti centum & viginti quinque, & à Christo quidem quinquagies adhibitum *vid. Leighj Critica S. N. T. p. 17.* deprehendes. Syrus præterea & Chaldæus Paraphrastæ, nec non Anglica, Lutheriq; &c. versio, Christianorum quoque antiphona jam Pauli ævo adhiberi solita, *1. Cor. XIV. 16.* quotidiana tandem orantium clausulæ, nequaquam finxisse nos, de quo ageremus, abundè confirmant. Quid? quod si barbaras gentes sigillatim cogitatione perquiro, paucioribus vel inusitatum, vel

vel inauditum saltem Amen esse non unâ ex causâ conji-
cio. At in omni tamen aliâ lingvâ, id quod de voce *Πῶ*
tradunt alii, *banc usitatam esse vocem ad unitatem fidei*
et spiritus indigitandam, cum eo, quem Eduardus Leigh
l. c. laudat, asserere neutiquam sustineo. Si nihil aliud sup-
peteret argumenti, vel unum illud suffecturum crederem,
quod nusquam vocem Hebræam Amen ab Arabe retentam
esse, ex Glass, *Philol. S. L. III. Tr. V. Can. XV. p. 468.* Fullerø
pariter *l. c. p. 24.* colligere detur.

VIII.

Non unâ verò eâdemq; facie in V. Testamento Pan-
dectis vocabulum, quod dicimus, comparet. Simplex *Πῶ*
non parùm sæpè occurrit: geminatum verò quinquies
tantùm; idque vel asyntheri instar Num. V, 22. Neh. VIII,
6. vel copulâ intercedente Pf. XLI, 14. LXXII, 19. LXXXIX,
52. Pari ratione in Novo Testamento, si Johannem Evan-
gelistam nunquam non repetentem excipias, iteratum
nunquam, seorsim. inveneris sæpissimè vid. *Job. Lightfoote*
Tom. I. Opp. p. 400. Sic Erasmi Schmid, *not. et animadv. in*
N. Testamentum p. 658. perpetuum est hoc Johannem, ingemi-
nare ἄμην, ἀμην, quod nullus alius facit. Et p. 95. f. Ge-
minatur ἀμην per totum et solum Johannem Evangelistam.
Operam luserit, exemplum quod objiciat, molestè inqvi-
siturus. Meminerint oportet quotquot Joh. XXI, 25. quò
contrà nitantur, inveniri persuasum habent, de eo, quod in
sententiarum initiis à Johanne fiat, sermonem esse omnem.

IX.

Sed rebus apertissimis immorari diutiùs è re fuerit
parum. Nec operæ facturum esse pretium arbitror, qui
natales vocis Amen cunctis indagare vestigiis sollicitè alla-
boraverit. In confesso apud omnes est, Hebrææ linguæ su-
am debere originem. His multò difficilior est satisfacere, qui

24

257

26

re, qui, Philologos in summâ varietate & diffensione constitutos cum videant, ad quam orationis partem Amen, referendum sit, quarere non intermittunt. Sunt qui per Verè, Certò, interpretati pro adverbio habuisse videantur. *V. Hacksp. l. c. pag. 113.* Alii cum Munistero à אָמֵן *Ibid.* p. 112. vel אָמֵן *vid. Chemnit. Harm. Evang. in Job. III. c. 18.* per Apharesin derivantes ad verbum accedunt propius. Cæterum Ludovicum de Dieu *Notis ad Matth. V. 18.* Amen pro nomine reputantem an Hackspanius refutet satis *l. c.* valdè dubito. Nonne parcius fuisset Viro tanto obijciendum, quod solâ gaudet probabilitate? Num, quæso, sequitur? *quæ est ratio vocula Amen in fine posita, eadem est posita ab initio.* Atqui ab initio tantum est vox ascendendi vim habens, E. nec in fine præter assertionem, votum aliquod & fiduciam &c. connotabit. Erunt procul dubio, hanc sequelam agro qui recipiant animo,

X.

Non existimaverim, ejusmodi me adstrictum esse necessitati, ut mihi velim nolim sit certa quædam tuenda sententia. Quapropter mediam eamque tutissimam inibo viam, nomen quidem esse Amen, sed sapius in adverbium abire, propugnaturus. Sin rationem asserti quis exigat, nihil est, quod expedire tam facile possim. Qui *Jes. LXV. 16.* אֲשֶׁר הִתְכַבֵּד בְּאָרֶץ יִתְכַבֵּד בְּאֱלֹהֵי אֲמֵן אֲשֶׁר הִתְכַבֵּד בְּאֱלֹהֵי אֲמֵן quantum sufficit, expenderit, nominis esse partis, nisi valdè fuerit pertinax, concedat necesse est. Non me præterit quidem, haud licere perpetuò ex nomine, quod status constructi formam induit, de voce immediatè sequenti, utrum nomen sit nec ne, firmè satis concludere. Cui exploratum non est? infinitivum quandoque *V. Es. XX. 1. Ruth I. 1.* nomini constructo subjici. Nec dissimulavero, quædam substantiva, מְקוּמֵי potissi-

potissimum, ante pronomen relativum constructi formam
assumere, quandoquidem nondum etiam illius præcepti:
אשר על סמוך כח לעולם *vid. Michl. Joph.*
in Gen. XXXIX, 20. f. m. 14. a. dememini: Sed per absurdum
perfectò foret, אמן aut pro Infinitivo vendicare, aut au-
numerare pronomibus.

XI.

Acrior cum aliis parata est contentio, qui sententiã
desistere nescii ad צרי יומם Ez. XXX, 16. קללת חנם
Prov. XXVI, 2. provocaturi videntur, spe minimè dubiã
inflammati, modò parem inter אלהי אמן atq; data ex-
empla constructionem intercedere impetrent, Amen tan-
tùm esse particulam se obtenturos. At enim verò peniti-
tüs rem omnem perpendenti ad veritatem hæc persuade-
bunt nunquam. Minus enim explorata est ista ratio, ad
id, quod volunt, confirmandum, quàm videtur. Quare ne
cui dubio non videatur responsum, pauca dicam ad locum
utrumque. צרי יומם per Eclipsin dicitur, quàm vel ex
Targum בעלי רכבו יקפונה vel ex Raschio & Kimchio
צריס יבאו עליה *Nophum verò quod*
attinet, hostes circumdabunt eam, aut contra eam congre-
gabuntur interdum sive quotidie. Expediet igitur Enalla-
gen potius formæ constructæ pro absolutâ, (*de quâ Glass.*
Gr. Tr. I. Can. XL. p. 160.) quàm statam regiminis admisisse.
Accentum Coniunctivum ne urgebit quidem, qui accen-
tuationem novit, quæ nomini verbum includenti con-
gruat. De חנם non est quod multum laborem. Prov.
XXVI, 2. לַיְסֹתָא רַמְּנָן קללת חנם nihil est aliud quàm
maledictio quæ frustra fit V. Targum. Suppletur אשר, cu-
jus frequens est ellipsis, & regimen non magis, quàm in קרית
Jes. XXIX, 1. admiraberis.

XII.

Ne autem veritatis ignorance in maximã versari

B

incon-

24

25

26

inconstantia aut novitate delectari videamur paucissima
 his ex boni ordinis lege subjungenda erunt, quæ & suspi-
 cione novitatis nos absolvant, & Thesin declarent ampli-
 us, Dudum à nobis Glassius *loc. nec non Ampl. Dn. Pfeif-*
ferus Dub. Vexat. p. 946. steterunt. Ille vocem esse adver-
 bialentem; hic iam ut nomen tum ut particulam usur-
 pari pronunciat. Ad hæc à Veritate nequicquam abhor-
 ret, nec *συνεχόμενον* est, nomen quandoque adverbialiter, sit
 venia verbo, adhiberi. Quod ne gratis asseruisse vel ad li-
 bidinem finxisse videar, non subterfugiam huc facientia
 persequi. Quid apertius est? quàm *אמן*, quippe quod su-
 um format pluralem *Ex. XXXI, 12. XXXIII, 23.* &c. nomen
 esse, posteriorem partem significans. Sapissimè tamen
 naturam induere Adverbii apprimè rectè dicitur *1. Gen.*
XLIX, 17. Jesu I, 4, &c. B. Geiero de *אמן* paria in *Provi. IIX, 22.*
p. 308. proferenti, exemplisqve roboranti vehementer as-
 sentior. De *אמן* diversa vix sentiet, qui loquendi vim
אמן אמן *1. Paral. XIX, 10.* tenuerit, & cum *ἐμμεγθεν* *αἱ*
ὁμιλιαι Apoc. IV, 6. contenderit, aut in *אמן* *Pf. CII, 26.* &c.
 falkem oculos conjecerit. Possit, si eas mihi sumerem par-
 tes, ut de *אמן אמן* &c. idem comprobatum darem, per-
 magna fieri ad præfens institutum accessio. Eandem de
אמן tenendam esse sententiam, non adeò pridem docuit
 Cl. Dn. Præses suis ad *Amos. III, 11.* recitationibus. Quibus
 ex omnibus judicari potest, perfacilem ac perexpeditam
 esse defensionem, quâ uti queant omnes, quotquot Amen
 nomen plerumque adverbialens nuncupant; & *Matthia*
Flacii Gloss. Comp. in Apoc. III, p. 1324. a. sententiæ: *Amen He-*
bræis significat verè & veritatem ipsam, subscribunt.

XIII.

Non gravabor propositum urgere, atq; Amen ad vivum
 refecare ulterius. Est autem nomen ejusdem, quâ *אמן* *Gen.*
XIX,

XIX, 4. עֶקֶב Gen. III, 15. חֶזֶר Ez. XLVII, 16. מִן Ps. XL, 3. עֵשֶׂר Efr. IX, 8 &c. formæ. Si tonum attendas, quia geminâ constat vocali longâ, Milra sive acutum est, & sub unâ quidem terminatione substantivum. Pondus habet dignum æffirmatione Celeb. Buxtorfii *Lex. Chal. Talm. Rabb.* p. 114. testimonium: *Hebraicè bis reperitur ut substantivum Veritas.* Si genus quod habeat, ex me quæras, nihil prorsus obstare perspicio, quo minùs masculinum attribuam. Incerta non est luctatio, in V. T. analogiâ thesin tuebor, in N. T. articulus δ *Apoc. III, 14.* assensionem cohibere vix permittet. Lucem eripit, & tantùm non noctem quandam rebus of-fundit, neutrum huic genus idcirco assignaturus, quod *II. Cor. I, 20.* τὸ Ἀμήν enunciatur. Tota res vacillat & claudicat. Non mihi liquet neutrum genus ab Hebræis agnosci, Summæ igitur videtur inscitix, materialiter quando vox capiatur, quando minùs, parum internoscere. Quidni eandem ob rationem τὸ vai neutrum esse nomen contendetur? Casus præterea diversos non terminatione quidem, sed constructione quod recipiat, probè novi. Minimè omnium præjudicata opinio est, quod *Esa. LXV, 16.* plus vice simplici genitivus, nominativus verò *Apoc. III, 14.* suppeditetur. Pluralem hujus vocis nusquam in Codice S. esse obvium, res etiam in vulgus pervulgata est. Sed illuc adduci vix possum, ut ne fando quidem auditum esse, vel analogiæ convenienter אֲמֵיִם posse dici, mihi patiar persuaderi. Exemplum ex Baal Hatturim ad *Num. V, 22.* V. Buxt. *Bibl. f. 155. a.* capiemus. Hic אֲמֵיִם שְׁנֵי disertis exprimit verbis.

XIV.

Ad leviora huc usque nostra deflexit oratio. Existit hoc loco alia quæstio subdifficilis, de quâ multus fluere variusque sermo potest. Non à me alienum erit exquirere: u-

B 2

trum

24
25
26

*trum Amen appellativum, an proprium verò nomen sit? A quo capite, quæ de jurisjurandi formulâ disceptari consueverunt, fluunt pleraque. Libet verò illis, qui pro appellativo reputant, iudicium scribendique ordinem adjuvare. Paucis totam rem aperiam, nullam orationis ubertatem confecturus. Trivit diuturna consuetudo hoc Grammaticorum quorundam præceptum: *nomen esse proprium, quod 1. He emphaticum respuat 2. non assumat suffixa 3. formam constructam declinet 4. in pluralem flexi nequeat.* Quo constituto, parum abest, quin Amen ex priorum censu haberi necesse sit. Excute Biblia, universa, nec per infirma dici tute confiteberis. Aut locum cedo, ubi vel affixum, vel He emphaticum præstò sit. Accedit, quod in N. Fœdere Christo tanquam nomen proprium tribuatur, iisdemque exhibeatur literis.*

XV.

Equidem ab eo plurimum absum, ut convellam temerè, quod à pluribus constanter est statutum. Verùm Grammaticos hæc tantùm requisita flagitantes, prout par erat, inuisse rationes, non satis exploratè perceptum habeo & cognitum. Exempla suppetunt benè multa, quibus, nec ad ulterato tamen veri iudicio, contrarium obtineas. Nonne *אָמֵן* fuerit, *פְּשָׁעֵי דָמָא* Amos. III, 12. per Damascum interpretantibus has solas ob rationes victas dare manus? Siccine *אָמֵן* Jud. XIII, 18. nomen erit proprium? Plura darem, nisi hoc quidem in sermone remissior esse constituissem, eò quod brevitatis me delectat. At pone vera esse Grammaticorum effata, saltem in pluralem posse Amen flexi § XIII. dedi confectum. Accedat porò in causa subsidium, aureum illud Wagenfeilii, T. J. S. p. 280. pronunciatum, quod cum ego grata recordatione renovo indies, tum omnis comprobabit posteritas: *nulla regula reperitur, qua*
non

non suam patiat exceptionem, & optima illa est, quae minimis urgetur.

XVI.

Alterius, quo contra nos pugnant, arietis nervos longè incidemus faciliùs. Quis hujusmodi admiserit consequentiam? Quodcunque Christo quasi nomen proprium (sic notanter loqui Erasm. Schmidium *Not. ad N. T. p. 1421.* ob-servo) tribuitur, illud ubique nomen est proprium. In pro-clivi esset cuilibet de צמח, de פלא, רוץ, &c. subsumere, quæ tamen appellativa esse inficiabitur nemo. Dein pro-pria cadunt vineta, qui pro nomine proprio venditant, quicquid iisdem in N. T. sistitur literis. Tardiores ad sen-tentiam hujusmodi profitendam fecerit vox צבאות, quam itidem appellativam esse, pluribus nec ratione gravi caren-bus eruditorum calculis licet conficere. *V. Glass. Gr. Tr. I. Can. IV. p. 15. Geier. in Ps. XXIV. 10. p. m. 374. Joh. Buxt. Dis-sert. V. S. 38. sqq. p. 280.* Attamen σαβαωθ Paulus pariter *Rom. IX. 29.* atque Jacobus *cap. V. 4.* haud dubiè LXX. Inter-pretes imitari, *V. Esa. I. 9.* &c. retinuerunt. Ineptum foret utriqve, הללו יהוה, הושועה נה, פסח, שבת, &c. propriis ad-scribere Nominibus, quia in N. Fœdere repetita paulùm op-pidò ab Hebræo differunt.

XVII.

His perfectis atqve conclusis, nihil hanc in partem ma-gnopere dicendum restat. Fingas, per me licet, Amen proprium esse Nomen, at cuius sit? rogantem edoce, aut hac hypothese salvâ, quid אלהי אמן sibi velit? ediffere. De-ridendum se cordationibus propinaverit, & causâ ceciderit, quinimò, si dicendum quod res est, sonos fuderit inanes, jusjurandum *per Deum illius, qui Amen sit*, concipiendum esse atqve reddendum, professus. Arbitrarer ego cum R. D. Kimchio, *V. Buxt. Bibl. f. 508. col. 4. m.* אלהי אמן atqve

B 3

אמנה

24
257
26

אמונה אל *Deut. XXII, 4.* vel אלהי אמת *juxta Ab. Efram B.B.l.c.f.121.col.3.* paria facere. Huic sententiæ consentanea itidem est R. Salomonis commentatio, qui אלהי אמן per אלהי אמת ושמן אמתהו *i. e. Deum verissimum, promissa ut compareant facientem,* convertit. Jonathanis Paraphrasis באלהי קימה eadem dicit, nullâ in re discrepans, Hebraismum insuper ulitatisimum, quo abstractum pro concreto superlativi gradus, vel pro substantivo & adjectivo regimen usurpari assolet, expediens. Nostratum sententias idem declaraturas nimium difficile foret annumerare. Sola D. Lutheri Versio: *Dei dem resten Gott/* veniat in medium.

XVIII.

At susurrari audio, אלהי אמן *Deum, qui sit Amen,* significare, nomenque adeo ipsius Dei proprium esse censendum. Verum enimvero statum regiminis pro Appositione Hebræis inservire, ex *Gen. XV, 18. Amos V, 2.* quæ solummodo loca à Glassio *l. c.* producuntur, nondum liquiddò satis apparet. Utcunqve sit, insolens ad minimum est, inter nomina Dei propria referre, quod in casu recto de præpotenti Numine prædicatur nusquam. Tum illud reticere nolim, quòd pro certo affirmare habeam, optimam interpretandi partem neglexisse, quotquot appositionem ad solum fingunt arbitrium. Dicant, quo pacto aliis sint facturi satis, qui אלהי ישראל & sexcenta alia non dispari modo exponenda sibi sumerent. Melioris notæ sunt, quæ monumentis commeadavit Fullerus: *l. c. p. 26. Amen non est attributum divinum, id est, quo Deus ipse, seu increata veritas, significetur.*

XIX.

De radice hujus vocis nunc proprius erit dicendi locus, Hanc ipse Codex Dei afflatu perscriptus oppiddò eviden-

evidenter præponit. Nihil est, cur ab eorum partibus dis-
 fidere quis velit, qui ab **מן** originem accerfunt, literam,
 quam Heemanticam dicere amant, nullam agnoscentes.
 Manifestius a, est, quam prolixè h. l. exquiri ut debeat, quòd
מן in Kal Nutriendi *Jes. XLIX, 23. &c.* in Hiphil verò Cre-
 dendi *Gen. XV. 6. &c.* gaudeat notione. In Niphil porrò eam
 habere significandi vim, ut Confirmari, s. Certum esse ex-
 primat, certatim affirmant, exemplisque conficiunt. *Conf.*
in primis I. Reg. VIII. 26. Non vereor dicere, per integrum
 S. Codicem plures hujus quidem radice conjugationes
 neutiquam occurrere. Attamen in Piël quòd verè ali-
 quid præstare denotet, adeò non inficior, ut ex §. XVII. ab-
 undè id ipsum constare autumem. Subindè verò in men-
 tem venit mirari, quì Radix eadem diversa sustineat Nu-
 triendi, Credendi, Confirmandique significata. At res in-
 vado est. Nonne *in nutriendo fides* requiritur? *conf.*
Leigh. l. c. p. 9. Nonne *fides* illud animæ nutrimentum est,
 quo *credens* adeò *confirmatur* ut non dubitet amplius?

XX.

His ita positis, illud assumitur, piè nec ingeniosè mi-
 nùs ludere, quicunqve **רשוי תיבות** s. primas vocum li-
 teras componendo **מן** ex **מאמן** **אל** **מלך** **נאמן** conflatum esse
 asseverant. *Adi Glass. Gr. Tr. V. Can. XVI. p. 468. Hackspan.*
Not. Philol. N. T. p. 112. Pfeiffer. Dub Vex. p. 947. Wagenfeil.
T. J. S. p. 121. Procul abest à moribus meis, quæ pietatem
 promovent, dummodò veritati nullum faciant fucum,
 sufflaminare. Sed causa non una est, quæ errantem tali-
 um opinionem me accupari vetet. Vereor, ne hoc pacto
 magna Judæis ad nequitiam fenestra patefiat. Etenim hi
 Christianis arridere hujusmodi, ac impunè licere animad-
 vertentes, sua quoque, ut ita loqvar, Acrosticha de nomi-
 ne **רשוי** vel **רשוע** nefandam impietatem redolentia, quæ
 apud

24
257
26

apud Varen, *Comment. in Isai. part. II. p. 556.* & Buxtorfium
Abbrev. p. 101. sqq. quàm hâc legi malim, obtrudent perti-
naciùs. Pudet me in re seriâ ludere; non minori aliàs
jure, אמן transpositis consonis ceu relativum ad אמן re-
poni pronunciarem. *Conf. Glass. Philol. Lib. II, P. I. Tr. II.*
sect. III. p. 435.

XXI.

Edisserant tandem ipsi, quotquot originem vocis A-
men ita explicatam reddiderunt, quo illum sint habituri
loco, qui methodo non diversâ usus ex אמן sermonem.

Christi ad sibi deditos forsan directum אמן מלך נוצרים
exsculperet? vid. *Walth. Offic. Bibl. p. 19.* His admissis, haud
dubiè nemo deinceps sibi interdictum putabit, ne אמן ex
אמן, אמן ex משה נ, אמן ex נח נ repetitis, אמן constituat. Specio-
sam, quæ prætendatur, causam minimè defuturam con-
spicor. Etenim quis vocaverit in dubium? promissa Dei,
Adamo, Mosi atque Noacho facta, evidentiori quâdam ra-
tione אמן נח נ אמן אמן נח נ אמן נח נ אמן נח נ
fuisse. Profectò Nachmanides si
foret superstes, quem ex Mosi cantico, quo ultimum va-
le dixit, omnia omnium, quotquot in hoc universo sunt,
rerum, singulorumq; mortalium nomina exhibiturum fu-
isse refert R. Gedalia, *Schalschel. Hakkab. p. 56. a. cit. Wa-
genfeldio in Sota p. 164.* suis non deesset partibus, literis aut
collectis aut transpositis vice plus simplici ex Deut. XXXII,
אמן producturus.

XXII.

Quibus refutatis relinquitur, communem Judæorum
sententiam, quod אמן ab Radice אמן sua capiat primor-
dia, sive, quod idem est, אמן אמן אמן sit, V. *Aben Esra in*
Jes. LXV. Buxt. Bibl. f. 520. col. 3. f. 739. col. 1. f. 756. col. 1. o-
mni esse studio premendam. Quod orationis filum pro-
pterea pertexendum erat, ut de significatione tantò ambi-
geretur

geretur minus. Hebræos per אמן interpretari ex supra
disputatis perfacile apparet. *Add. AbenEsra in Ps. XLI. 14.*
His album adjiciunt calculum *Lightf. Tom. I. Opp. p. 400. b.*
m. Ravanell. Bibl. S. p. 88. Fullerus Misc. S. p. 26. &c. Ma-
jorem his omnibus lucem affuderis, si, quod Christus &
ὁ Ἀμὴν Apoc. III. 14. & ἡ ἀλήθεια Joh. XIV. 6. ab eodem
nuncupetur, expenderis curatius. Nec est, quod aliundè,
quàm ex Sacris, expositionem petat, cujus acies ad verita-
tis lucem non hebescit. Illustris datur ῥῆ Amen expla-
natio, tam *I. Reg. I. 36. יהוה יהוה כן אמר יהוה Amen ita dixit*
Domini, quàm Jer. XXVIII. 6. יהוה יהוה כן יעשה יהוה Amen
sic faciat Dominus. Add. Michl. Jophi in Deut. XXVII. 15.
Jer. XI. 5. XXVIII. 6. כן יהוה יהוה nec non Rabbag I. Reg. I. 36.
יה תפלה שיהיה רצון השם יתב' שיהיה הענין כן

XXIII.

Juvabit præterea ipsos Evangelistas, vocis Amen In-
terpretes omni exceptione majores, audire. Hi non ob-
scuris testantur indiciis, quod Ἀμὴν cum ἀληθῶς, ἐπ' ἀλη-
θείας, atq; ναὶ pari valore gaudeat. Hoc instituta Matthæi
XXIII. 36. cum Luc. XI. 51. *adde II. Cor. I. 20. Apoc. I. 7.*
XXII. 20. collatio evidenter docebit. Istud, si Luc. IV. ver-
sum 24. cum 25. contendas, intellexeris. Illud tandem lo-
ca non pauca evincunt, conf. *Luc. IX. 27. cum Matth. XVI.*
28. & Marc. IX. 1. sic Marc. XII. 43. cum Luc. XXI. 3. nec non
Matth. XXIV. 47. cum Luc. XII. 44. Cur eo exponant
modo, causam vix allegaverim aliam, quàm ipsum etymon,
etiamsi non sim nescius, cui sententiæ Lightfootus suffra-
getur, ideò fieri ratus, *ut ostenderent Evangelistæ, in ser-*
monibus Christi sumendum esse Amen in sensu à precatório
illo, quò in V. T. semper sumebatur, diverso, Tom. I. Opp. p.
401. a. f.

C

XXIV.

24
257
26

XXIV.

Quod Suidas æquè ac Evangelii Præcones Ἀμὴν per ἀληθῶς convertat, vel ex Pasor. Lex. p. 45. poterat innotuisse. **אמנים** f. Interpretes, quos LXX, vulgò appellant, ipsam quandoq; Hebræam retinuisse vocem, res est testatissima *V. Jer. XI. 5. I. Par. XVI. 36. Neb. VIII. 6.* Nonnunquam tamen per ἀληθῶς *Jer. XXVIII. 6.* aut per γένοιτο explicant. *Num. V. 22. Deut. XXVII. 15. Ps. XLI. 14.* Symmachum tandem *πεπιστευένως* i. e. cui fides facta est, ubi dubitare sit religio, substituisse, ex Glassii loco cit. p. 468. f. colligas.

XXV.

Haudquaquam ab instituto alienum fuerit, quæ præter modò recensita vocabuli Amen synonyma dentur alia, aliquot subtexere lineis. Sub ead. quidem radice **אמן** pariter *Gen. XX. 12.* atque **אמן** *Jobi XIX. 4. f. אמן Gen. XIII. 13.* reperire datur. Nec omnem derogavero fidem **אמן** cum **אכל** *Gen. XLII. 21.* contendentibus. Incundissimum observatu fuit, in Chaldaicâ Paraphrasi per **אמנא** quasi ἐπ' ἀληθείας ex *Luc. IV. 25.* repeteres, idem transferri. R. Sal. B. Melech quoq; in Michlal Jophi, f. 15. a. **אכל** per **אמת** interpretatus à nobis distat proximè. Literis non sensu autem vicinior est **אמן** *El. LIII. 4. &c.* quod **אמת** וקיון **אמת** insinuare, R. Mardochai Nathan in *Concord.* testis est. Pertinet hùc non inelegans vocabuli Amen periphrasis, quam Paulus atq; Johannes suggerunt. *Annon πρὸς ὁ λόγος I. Tim. I. 15. III. 1. IV. 9. II. Tim. II. 11. Tit. III. 7.* atq; *ἐπι οἱ λόγοι πρὸς καὶ ἀληθινὰ Apoc. XXII. 6.* paria cum Amen faciunt?

XXVI.

Longius verò, atque termini justæ synonymias postulabant, excurrisse videntur, qui **אמן** cum **אני** *Ezech. XXXIII.*

XXXIII. II. &c. ita comparant, *V. Lud. de Dieu in Matt. V. 18.* ut
 ejusdē esse tenoris pronuntient confidentiq. Quò facere po-
 terat Hieronymi testimonium: *Comm. in Ezech. XVI. In V. T.*
Dei juramentū est, Vivo ego, dicit Dominus: in N. autem, Amen,
amen dico vobis. Sed de hoc ex Hieronymi mente interpre-
 tando consulatur Fullerus *l.c. p. 28.* Inter אמן atque A-
 men hoc, ut paucis complectar, interest. Illud utique
 factam Dei per seipsum contestationem continet; ex A-
 men verò eandem elici commodè, vix est, ut credam. Equè
 difficilem postulant assensum, qui sive sono fortassis parti-
 cularum אמן *Hebr. VI. 14.* decepti, sive opinioni præjudi-
 cata nimium indulgentes, אמן atque אמן pro iisdem
 habent. Aberrant conjecturā omnes, quotquot alterum
 alteri suos debere natales contendunt. Illud origine He-
 bræum est, hoc è Græciā oriundum. Amen unicam esse
 dictionem, at אמן duas sistere, norunt omnes. אמן
l.c. omninò ut jurantis adhiberi particulam, docet con-
 textus, testaturque Glassius *Gr. p. 473.* At de Amen secus
 esse sentiendum, jamjam decernemus, nihil moti assertio-
 ne, quā nonnemo utitur: *Jurat Christus Matth. V. 18. A-*
men dico vobis. Quam esse formulam juramenti colligitur
ex Hebr. VI. 14.

XXVII.

Prius verò, quàm discutiendæ litis capiantur primor-
 dia, in eo mentem orationemque defigendam judico, ut
 momentum atque pondus controversiæ recitem explica-
 tius. Sunt, qui ad stabilienda fidei dogmata, voce Amen,
 verà ejusdē significatione vel non intellectâ satis, vel insu-
 per habitâ, abutantur. Pareus *Comm. Ep. ad Rom. Vid. Hack-*
span. Not. Philol. N. T. p. III Christum *Matth. V. 34.* non
 omnia interdixisse juramenta, cum ipse sæpius jurarit A-
 men Amen, evincere annititur. Quæ licet ita comparata

C 2

sint,

24
257
26

fiat, ut de Thesi ipsâ cum Pareo ambigere nolim, dolendum tamen est, quod probandi ratione, quæ nullo calculo digna est, non levem falsitatis suspicionem in eandem conferat. Plura peccat Bellarminus *Lib. I. de Euchar. c. V. ex Amen*, propriè de Sacramento Eucharistiæ Joh. VI. versum 53. esse capiendum, conclusurus. Uterque eâ hypothesi, quod Amen jurisjurandi nota sit, decipitur. Quæ & eos fallit, qui Christum elatis digitis jurasse, quoties Amen sibi exponendum sumunt, identidem pro cathedrâ, sed temerè effutiunt.

XXVIII.

Certè in V. Instrumento solennis sacramenti locus nusquam, sed s. orationis, s. imprecationis more, si *Jes. LXV. 16.* forsan exceperis, semper usurpatur. Quod cum exemplorum testetur inductio, probare supervacaneum foret. Si quem N. Testamentum reddiderit sollicitum, bonâ veniâ Fullerum *l. c. p. 25.* audiat: *Quum Servator de rebus longè præstantissimis, omniumq. maximè necessariis apud populum Dei passim orationem haberet, cuperetque eorum animis quàm firmissimè res illas infigere, putabimus ne ipsam verbis inusitato & innoto sensu adhibitis id præstitisse?* Equidem Christus summo jure hac voce usus, à sententiarum initiis, quæ orationum clausulis deservire solebat, solus eandem adhibet. *V. Lightf. T. II. Opp. p. 603. Wagenf. Sota p. 1214.* Sed instar jurisjurandi protulisse, unde, quæso, probabitur?

XXIX.

Quibus perpensis, ægrè suos sustinebunt assensus, qui in Chemnicâ nostri Harmoniam *c. XXVIII.* & Ed. Leigh. Crit. S. N. T. *p. 18.* Fulleri quoque Miscellanea S. *p. 26.* inciderint. Videntur hi ore uno illud Michl. Jophi *f. 171. col. 4. p. 5 in Pf. LXXII. 17.* pronunciatum; *אמן לשון קיים*
i. e.

i. e. Amen corroboracionem denotat sermonis, comproba-
re. Contra Fullerum quidem scitè perquam atque enu-
cleatè disputasse D. Eliam Vejelium in singulari Dissertatio-
ne de vocolâ Amen Christ. Arnoldus in Wagenf. Sotam. p.
118. refert. Sed quàm vellem istius Dissertationis facta
mihi fuisset copia, ut librare singula utriusq; partis mo-
menta licuisset: Nunc illis, quæ alii opponunt, opera vi-
detur omnis impendenda.

XXX.

Augustinus, Amen Amen dico vobis, quodammodo,
si dici fas sit, jurationem Dei esse adstruens *V. Wagenf. So-
ta l. c. p. 118.* à Chemnitio Fulleroque magnoperè non
discrepat. Hic enim recentem hanc N. Testamenti for-
mulam: Amen Amen dico vobis, parem atque antiquum
illud V. T. juramentum: Vivo ego dicit Dominus, ad ve-
ritatem confirmandam vim locumq; obtinere, libens lar-
gitur. Pari ratione Chemnitius vocolâ Amen repetitâ,
quasi interposito juramento affirmari aliquid non recusat.
Et quis materialiter iurijurando æquipollere negaverit?
Quandoquidem nil nisi verborum pondera evidentissi-
mamque rerum certitudinem, quæ ab hominibus iurisju-
randi religione firmari consueverunt, prolocutus est Ser-
vator optimus. Sed formaliter, per se, sensuque strictio-
ri solennem jurantium formulam constituere qui censu-
erit, toto aberrabit cœlo.

XXXI.

Noane in iure jurando Deus, vel explicitè invocatur, vel
implicitè? *In iuramento*, ait Fullerus, *l. c. interponit Deus &
testis & Judex*. At in voce Amen nulla datur Dei in testimo-
nium invocatio *V. Pfeiff. Dub. Vex. p. 947*. Equidem nume-
rorum ratione IHN geminum Dei nomen tam IHN quàm
 IHN complectitur. *Wagenf. Sota p. 380*. Sunt & qui IHN

C 3

cum

24

257

26

cum אהר & יהוה יהוה Deut. VI. 4. s. in eundē assurgere numerum, nobis libentissimè concessuris, proponant, *V. Helvicus Vind. Loc. Script. ad Deut. VI. citante Glassio Philol. S. L. II. P. I. Tr. II. Sect. III. p. 429.* Nam si vocum ex utràque parte literas in numeros digesseris, prodibunt XCI. At aliis destitutus rationibus Amen vel Dei nomen, vel juris iurandi esse formulam insulsè protruserit, feceritque his numeris, cum res ipsa nullos veritatis numeros in se habeat, ut nullo habeatur numero & loco. Dicat, obsecro, quicumq; naniis huiusmodi animum oblectare constituit, an מרכב *Dan. II. 4.* an יהוה *Jer. XXXVIII. 21.* an, quod crebrius in Bibliis extat, אהר nomen Dei proprium sit? Ni veritatem omnem nimium ejurat, denegabit spero. At causà exciderit, quippe denuò cum superioribus conveniet numerus. Pluribus exemplis hanc elidere dicam an eludere connectendi rationem, magis ab instituto alienum quàm arduum foret.

XXXII.

Ludovicum de Dieu in *Matth. V. 18.* sicco non possumus pede præterire. Huic Amen asseveratio cum iuramento est, adeò, ut Deum, quum per Amen asseveret, per se ipsum, per suam vitam, per essentia sua veritatem & stabilitatem jurare, ex lubrico, quod Chaldaicum putat jecisse, fundamento statuatur. *V. Calov. Bibl. Illustr. T. I. N. T. p. 186.* Quod si asseverationem firmam juri jurando ratione veritatis equipollentem cum Glassio *Gr. p. 470.* aut asseverationis notam, quæ instar iuramenti esse possit, cum Carpzovio *Isagog. in Libros Symbol. p. 1075.* dixisset, nos non habuisset à sententiâ suâ alienos. Jam verò iisdem cum Ravan, *Bibl. S. p. 88.* & Sam. Petito *Var. Lect. L. I. c. VII.* involvitur difficultatibus, quas supra explanatas repetere non vacat. Nec minoribus premitur Erasmo Schmidii, nisi commodius explicetur

plicetur, sententia, quando *Amen* asseverationem, & attestati-
onem juratoriam præsertim initio sententiæ, denotare
affirmat, *Not. in N. T. p. 95. f.*

XXXIII.

Equidem post adjurationes atque execrationes in V. T.
Amen fuisse adhibitum, nullus diffitebor. Prostant *Deut.*
XXVII. &c. exempla adeò luculenta, ut vel ab invito assen-
sionem impetrare valeant. Solenne itidem Judicibus in
Rep. Israëlita erat, jurejurando per Dominum Deum Is-
raëlis, vel per eum, cui nomen est misericors, furti suspe-
ctum obstringere, cui *אמן* respondendum erat. *Ex Mai-*
mon, Lightf. Tom. I. Opp. p. 379. Add. Othon. Lex. Rabb. Phi-
lol. p. 31. Pertinet huc *Ratchii in Num. V, 22.* & *Michl. Jophi*
in Deut. XXVII, 25. assertio, quod Amen sit *שבועה*; at-
que illud Talmudis *Tr. שבועות cap. 3. f. 29. b. m.* decretum:
כל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה בפיו דמי
אמן אמן האשה ואמרה דכתוב ואמרה האשה אמן אמן
Verum enim verò si is
jurisjurandi formulam enunciat, qui in factam adjura-
tionem consentit, omnis affirmandi particula adjura-
tionis subjecta jurisjurandi nomen merebitur. Quis
verò Græcorum *va* in constructione istiusmodi de ju-
ramenti formulâ interpretabitur? quando eidem verbis
opponitur expressissimis *Mattb. V, 37.*

XXXIV.

B. D. Carpzov. *l. c. p. 1082.* eam movens quæstionem: An
Amen jurisjurandi sit formula? distingvendum esse arbi-
tratur. Quæ distinctio difficultatem videbatur allatura,
nisi ex verbis *Th. XXXII.* allegatis enuclearetur. Nam A-
men nunquam & nusquam formaliter juris jurandi est for-
mula. Digna est igitur Talmudistarum, quæ rideatur, sub-
tilitas. Hi in *Tr. שבועות sub fin. c. IV. f. 36. a. m.* geminatum
à muliere adulterii suspectâ Amen, jus jurandum involvere,
at

24
257
26

at *Deut. XXVII, 26.* solam annuendi approbandique vim habere statuunt. Utrobique maledictioni vel imprecationi cum subjiciatur, uno eodemque sensu gaudeat oportet. Geminatio confirmationem quidem adauget, sed juramentum gignit nullum. Quod deinceps explicabitur uberius. Nunc Talmudis verba adjecisse suffecerit: In voce Amen, inqviunt, est שבועה דכתיב ואמרה האשה אמן אמן וכו' *V. בו קבלת דברים דכתיב ארור אשר לא יקים וכו'*

XXXV.

Sin Talmudis autores latiori significatione vocabulum שבועה se usurpasse profiteantur, nihil repugnabimus. Quemadmodum & הימנתיא, illam asseverandi particulam, syllabis aliquantum immutatis ab אמן differentem, Glossa in *Beraboth* cap. IX. f. 55. i. l. 7. appellat. Pariter Raschi *Gen. XLII, 14.* illud affirmationis genus apud nationes olim pias & impias receptum *V. Junius in b. l. de juramento* explicat. *Buxt. Bibl. f. 46. col. i. l. 3. à fine.*

XXXVI.

Ex Judæis præterea quid formaliter jusjurandum sit, quid minus, discere, parùm conveniens minusque consultum existimaverim. Scilicet Judæi, *gens mirificè cavillis ac jurijurando, etiam in conversatione, dedit a V. Heins. Exerc. S. in Matth. V. p. 27.* ut præceptum divinum *Deut. VI, 13. X, 20.* quocunque modo declinarent vel illuderent, pessimo instituto per cælum, per terram, per caput suum, per Hierosolymam, per templum, ejusque aurum, per altare denique, quod in eo jurare religioni minimè sibi ducebant. *V. Matth. V, 34. sqq. XXIII, 16. sqq.* Quemadmodum hodiernum per תורה, licet malà fide טורח plerumque sufficiant, jurare illis solenne est. Quapropter à veri fide haudquaquam diffidet,

5
dissidet, Judæos nonnunquam pro juramento habere,
quod, ni ultrò prælucentem veritatem fugere volueris, so-
lam jurisjurandi speciem præ se ferre intelligas.

XXXVII.

Eo tandem ariete sententiam hancce nostram labefacta-
re annitentes, quòd Amen factam per seipsum contestatio-
nem connotet, adeoque juramenti nomine jure omni in-
signiatur, non possunt non successu excidere. Nimirum
nonnisi conjectura est, quando Ludov. de Dieu l. c. *Αμην*
αμην λεγω υμιν idem esse atque *εγω ο Αμην ο Αμην λεγω υμιν*
judicat, vel Lightf. *Tom. I. Opp. p. 400.* vocabulum Amen,
& veritatem prolatam, & veritatem, quæ veritatem pro-
ferat, continere asserit. Quæ postrema poterant obscu-
riora videri, nisi *T. II. p. 603. b.* lucem ipse iisdem accendis-
set, *Amen dico Vobis*, hoc modo interpretatus: *Ego Amen*
verax & fidelis, Amen, i. e. εν ἀληθείας, dico vobis. Nec sa-
tis apparet, hanc quidem ob rationem, ut plenum innue-
ret vocis sensum, à Johanne Amen geminari. Nam & in
V. T. duplicari Amen observatum fuit superiùs, ubi ean-
dem accommodare interpretationem incongruum pror-
sus est ac ineptum.

XXXVIII.

Huc ergò deductus, quid iteratum Amen inferat, pro-
missi memor, dicam enodatiùs. Ut fidem tantò conse-
quar faciliùs, B. Geieri malim, quàm verbis meis rem edifi-
cerere. Hic in *Pf. XLI, 14. p. 724. add. in Pf. LXXXIX, 53. gemi-*
natio, ait, *hujus vocabuli asseverationem vel voti vehemen-*
tiam intendit. Sic Buxt. *Lex. Tal. p. 114. duplicatio vocis*
Neb. VIII, 7. duplicabat affectum animi, majoris certitu-
dinis causa. Nec quicquam dissentit Fullerus l. c. p. 26. du-
plicato confirmationem assignans vehementissimam. *Add.*
Rav. Bibl. S. p. 88. Rationem si quis desideret, in prom-

D

ptu

24
257
26

ptu est. Ex Hebræorum enim Idiotismo superlativi nota est geminatio. Quem Canonem præter Glassium cum plerique allegent & Michl. Jophi ad Num. V, 22. in hanc quoque vocem quadrare haud obscure concedat, his insistere diutius, nihil attinet.

XXXIX.

Quibus ita constitutis, semotisque secus docentium sententiis relinquitur, nihil obstare, quo minus cum Dannhauero *Disp. Rom. XI, 36, c. III. Qv. VI. Th. ult.* concludam: *Hæc voce formaliter neque iuramentum, neque felix successus, sed tantum assertio sive assensus & voti complementum exprimitur.* Quæ de successu felici commemorat, ex Paulo Fagio ad Num. V, 22. *U. Geier. in Ps. III, 3.* illustrare licebit. Facit hic trium vocum, quibus Hebræi felicitatem rebus suis & successum apprecentur, mentionem, Præter אלה & אלהים, itidem אמן recenset. At licet Amen eâ usurpetur ratione, formaliter tamen felicem denotare successum Danhauerus pernegat,

XL.

Voti verò complementum per Amen designari, testator res est, quàm ut prolixius mereatur proponi. Etenim non tantum voce hæc Deo nos obstringimus *Deut. XXVII, 15, &c.* nec voti solum compotes reddamur, exoptamque, verum illud nobis in memoriam revocantes, omnia promissa in Christo vobis esse atque *אמן II. Cor. I, 10.* summâ cum fiducia preces atque vota, in spem exauditionis benevolæ minimè dubiam erecti, particulam Amen obfirmamus. Pulchrè Carpzov. *Isag. p. 1075. Amen est devotionis suscitabulum, fluctuationis ac dubitationis omnis exclusivum, asseverationis Christi Job. XVI, 13. fiduciale approbativum.* Digna quoque Chemnitii verba sunt, quæ non *cap. LI. Harm.* tantum, sed & hic legantur: *Hæc particulam fides ostendit, se non basitare, & dubi-*

dubitationum fluctuationibus circumferri, an Deus exaudi-
diat, & ea, qua petimus, prestare velit? sed certò statuit,
Deum, sicut petere iussit, & se exauditurum promissit, fide-
liter præsiturum.

XLI.

Unde ab Hieronymo vocem, quã de agimus, *orationis*
signaculum eleganter vocari, paucis interjectis idem sub-
jungit. Heroica Lutheri Interpretatio: Amen/ Amen/
das heist Ja/ Ja/ es soll also geschehen/ idem huic fonti
suam debet originem. Nec errant, quotquot cum Flacio
Gloss. Comp. in I. Cor. XIV, 16. p. 807. verè dicere Amen, idem
esse contendunt, atque certà fiducià statuere, se exauditum
esse. Huc præterea Talmudicorum, qui ludicris vocum,
involucris seria obvelare assolent, placita revocare con-
gruit. Afferunt hi, totis viribus Amen dicenti paradisi
portas aperiri *vid. Buxt. Lex. Talm. p. 115. ex Jes. XXVI. 2. id*
ipsum comprobaturi.

XLII.

Non pigror inquirere, utrum omnibus promiscuè
precibus Amen clausulæ instar fuerit additam. *Rariùs*
aut nunquam quidem privatim orientem suis precibus sub-
junxisse, auctor est Lightf. Tom. II. Opp. p. 302. f. Hinc quan-
tum suspicor, Psalmis suis David tam rarè Amen inferuit.
Et causæ nihil video, cur observationem Lightfooti, ceu ni-
mis subtilem, proscribat Pfeifferus *Dub. vex. p. 946.* Olim
in sanctuario non responsum fuisse Amen, sed antiphoni
loco has deserviisse voces *ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד*
ex Talmude Hierosol. Taan. c. II. f. 65. & Tr. Berach. f. 13.
constat. Verba hæc sunt: *הני לא היו עונין אמן בכירי*
המקרא Causam intermissi Amen ex Babyl. *Joma f. 66. 1.*
eam colligere integrum est, quia nomen Dei in sanctuario
suis efferebatur syllabis. *Buxt. Lex. l. c.*

D 2

XLIII.

24
25
26

XLIII.

In Synagoga verò ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τῆς ἰδιότητος ad preces à ministro fufas Amen reponerat; idemque domi patrifamilias benedicienti aut oranti respondebatur, *Lightf. Tom. II. Opp. p. 302. f.* In primitivâ Ecclesiâ post recitatas preces sive benedictiones idem in more fuisse positum, ex *I. Cor. XIV, 16.* liquidò apparet. Quomodo in S. Cœnæ celebratione ministro altâ voce gratias agenti populus Amen acclamaverit, quomodo item cœnâ distribuenti sacrâ synaxiufus Amen responderit, & quæ id genus alia sunt, prætermittenda mihi nunc quidem conjicio, Judæorum potius quosdam ritus strictim expensuro.

XLIV.

Faciem quandoque ad montem Ebhal convertisse Amen dicturos, ex his Raschi in *Dent. XXVII, 15.* verbis evidens est:
 וְאָמְרוּ וְאָמְרוּ עִיבָל מִן הַר עִיבָל אֲמֵן וְאָמְרוּ עִיבָל מִן הַר עִיבָל
 At semper illud obtigisse, asseverare non ausim, cum, quæ contrarium suadeant, indicia non desint. Inclinato præterea vertice, elatisque manibus non primitivæ tantum Ecclesiæ Christianos preces fuisse, sed Esra jam tum ætate Amen esse recitatum, ex *Neh. VIII, 6.* conficitur: וַיִּעַן וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אֲמֵן אֲמֵן בְּמַעַל יְרֵחוֹ וַיִּקְרוּ וְאָמְרוּ
 Nec pronunciato Amen obtiguisse penitens, sed laudes Deo cecidisse, ex *I. Chron. XVI, 36. Neh. V, 3.* quivis perspiciet.

XLV.

Kata τὰξιν verò peragebantur singula. Unius erat orare sive gratias agere, reliquorum subjecto Amen testari consensum. Ubi, ne quid peccaretur, in templis Judæorum majoribus, v. gr. Hierosolymis atque Alexandria, quia vox Ministri articulatè satis percipi non poterat, motò linteo, quando Amen respondendum esset, populus commonefiebat. *Buxte, Lex. T. p. 115.* Elatâ ergò voce uno

uno ore respondebant omnes; secus ac Chananaea quae
dam captâ, quando non universos simul Judæos, sed alie-
nos semper coetus in Garizao atque Gibale montibus
constitutos Amen tam benedictionibus quam execratio-
nibus subjecisse tradit Joseph, *L. IV. Ant. Jud. c. VIII. p. 130. F. At*
Cuthæum tamen si benedicentem audirent, facto bene-
dictione finitâ silentio Amen reponeretur nullum. *Be-
racb. c. VIII. Hal. VIII. Lightf. T. II. opp. p. 920. b.*

XLVI.

Cauto verò opus erat, ne festinanter nimis Amen ef-
ferretur. Etenim כל העונה אמן יותר מראי אינו אלא טועה
Berach. f. 47. 1. 21. Neque acceleranda tamen ejusdem erat
pronunciatio. Id quod curiosa ac superstitiosa ferè vo-
cabuli Amen in חטופה *acceleratum*, in קטופה *amputatum*,
in יתומה *pupillare s. orbum V. ברכות l. c.* distinctio satis
superque docet. Quæ exsequi cum chartæ angustia non
permittat, satis fuerit, digitum ad eos intendisse fontes,
unde hauriantur copiosius, *V. Buxt. L. T. p. 115. Glass. Grae
p. 472. Pfeiff. D. N. p. 945. Lightf. T. II. Opp. p. 620. b.*

XLVII.

Dubius hæsitavi diu, an horrendam Judæorum blas-
phemiam sempiternâ obruendam oblivione, crassisque oc-
cultandam tenebris, quam in Jesum nostrum evomunt,
superioribus annecterem. Ut verò B. L. perspiciat, quam
iniqua gens circumcisa non solum in תורת ישו sed &
in Talmude ipso sit, non pudebit ad summam ipsorum vi-
rulentiam detegendam detestandamque paucis referre ver-
bis, quæ ipsos effutare pluribus non puduit. Tractatu
כתב *f. 116. 2.* און in און impiâ allusione convertentes
& Evangelium & Christum און *ipsam iniquitatem i. e. ini-
quissimum* (ignoscat Servator optimus) appellant.

24
257
26

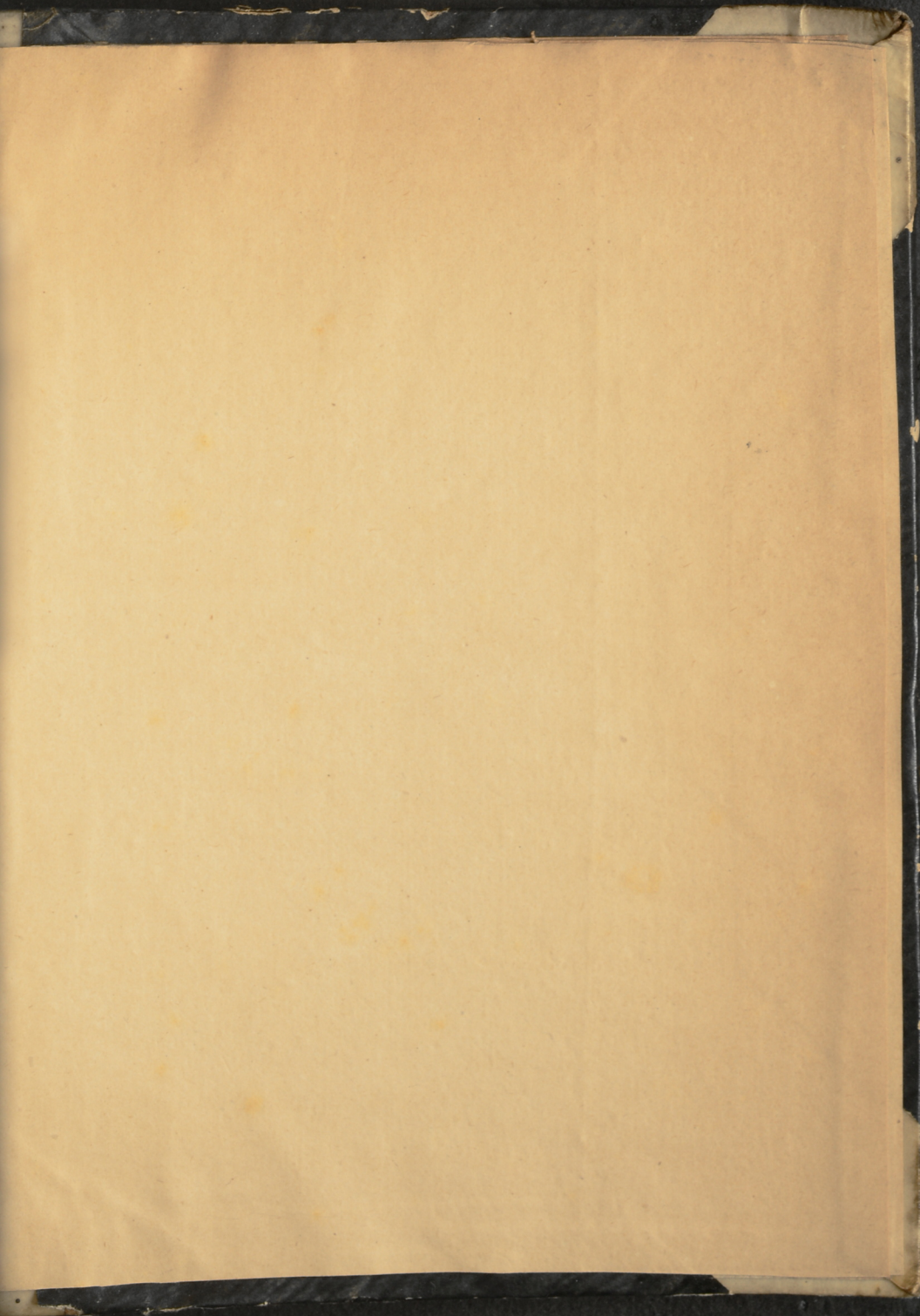
XLIX.

Altioris res indaginis esse videtur, cur Judæi superioribus aliquot seculis *אמן*, uno subjecto *סלה*, suis voluerint monumentis sepulchralibus insculpi. Eidem his facient Seb. Munsteri ad *Habac. III. p. 552.* verba: *hic Basilee scriptum inveni in lapide: כשמתו תהיה צרורה סלה* Et Heidelbergæ lapis est sculptus ante annos 243, cujus inscriptio in hec desinit verba: *מנחתה בצרור החיים עם שאר צדקנות אמן סלה.*

XLIX.

Restat unicus huic Disputationi locus vel maximè necessarius: Utrum jure Ecclesiæ circuli Elect. Sax. reprehendantur, quòd cantioni symbolica: *Wir glauben/ &c.* Amen ab aliis omissum accinant? Nulla sanè ratio, quæ non dicam verum, sed vero tantum simile illud reddat, in mentem venerit reputaturo, quod non precibus tantum atque doxologiis *Apoc. V. 13. 14. &c.* adde quæ habet *Pugio Fidei p. m. 176. f.* Amen addatur, verum insuper etiam sermonem quemc. præcedentem confirmet, *Matth. XXVIII, 20. Luc. XXIV. 53. Job. XXI. 25.* Quid? quod in ipsis etiam confessionibus clausulæ assertoriæ loco adhibeatur *Rom. I. 25. IX. 5. Ap. XIX. 4.* Verè Er. Schmid. *Amen non est tantum vocula apud Hebræos precatorem claudens, sed etiam confessionem, & quamcumq. orationem confirmans Not. in N. T. p. 643. add. p. 96.* Ecquid ergo est? cur vel Amen subjungere cantico, vel *אמן* atque *Αλληλουια* canere intermittamus

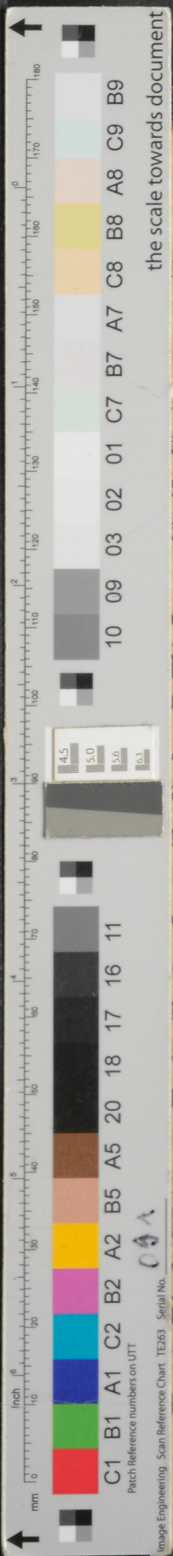
לְתִלְהֵי אָמֵן ;

im nonnulli existimant pe-
solam obedientiam paren-
Piscator edit. Herborn.
maces esse capitis supplicio
ea de causa ab aliis refutatur.
s autem minimè inficiemur,
equium parentibus denegaf-
tantum obruebatur lapidi-
causæ gravissimæ, ob quas
jure meritoque infligebatur.
bona de Synedriocap. 8. §. 2.
fol. 189. pag. 2. 6 edit.
Amstel. fol. 137. pag. 2. in 8.
nederit carnes in constitu-
pore tantum pane & legu-
vod comederit decimas fe-
od comederit morticina &
na, res abominabiles & re-
nondum decimatas, & de-
uferretur Teruma (sive pars
danda sacerdotibus, prius-
ur pro Levitis) & decimas
um redemptas; quod come-
g. comederit in jejuniis pu-
itur, quod hic filius rebellis
haberet quod devoraret ex-
ia explicantur in *Commen-*
B 3 ta-